

Humanitaaria uued horisondid

Marek Tamm

Humanitaarteaduste kutsumuseks, nagu nimigi viitab, on uurida inimest, eriti seda, kuidas inimene enda, teiste ja maailmaga suhestub ning neid suhteid tähendusega varustab. Tähendusloome on inimeseks olemise kõige olulisem tunnus, „inimene on endakootud tähistusvõrkudesse püütud loom,“ nagu on tabavalt kirjutanud Ameerika antropoloog Clifford Geertz.

Inimese tähenduslik roll maailmas on viimastel kümnenditel teinud läbi põhimõttelise teisenemise. Ühelt poolt on inimene saanud teadlikuks, et tema meelevalda on jäänud planeet Maa ja selle eluvormide käekäik. Mitte ilmaasjata ei ole paljude teadlaste hinnangul jõudnud Maa areng uude geoloogilisse ajastikku, mida saab siduda inimesega – antropotseeni.

Kuid teiselt poolt lüüakse üha enam hingekelli inimese endale, sest kaugel polevat aeg, kus kõike seda, mida inimesed on siiani teinud, suudavad masinad teha paremini. Inimene seisab silmitsi eksistentsiaalsete ohtudega ja tema saatus on paljude hinnangul neelduda üldisesse tehisintellekti, muutuda küberorganismiks.

Tänapäeva mõjukates tulevikuvisionides on inimene seega korruga nii planeedi tüürimees, kes vastutab elu jätkumise eest Maal, kui ka väljavahetamisele määratud habras liik, kes asendatakse tema enda loodud nutikamate seadmetega.

Need levinud hoiakud, mida siin suure lihtsustusega esitasin, on andnud uue aktuaalsuse inim- ehk humanitaarteadustele. Sest kui muutub käsitlus inimesest, peab muutuma ka teadusvaldkond, mis inimese uurimise ja mõtestamisega tegeleb.

Kui inimese mõju on planetaarne ja ulatub nii looduskeskkonda kui ka tehnoloogiasse, siis ei ole võimalik inimest ja tema käitumist uurida üksnes traditsiooniliste humanitaarteaduste raames. Me oleme tänapäeval olukorras, kus humanitaarteaduste distsiplinaarne struktuur on üha enam vastuolus paljude inimühiskonna aktuaalsete probleemide mittedistsiplinaarse struktuuriga.

See olukord on pannud humanitaarteadlased otsima üha enam valdkonnaülest koostööd, looma rõhutatult interdistsiplinaarseid uurimissuundi, mis lubaksid inimtegevust mõtestada võimalikult mitmekülgset. Tuntumad näited sellistes otsingutes on viimastel kümnenditel esile kerkinud valdkonnad nagu keskkonnahumanitaaria, digihumanitaaria, geohumanitaaria, meditsiinihumanitaaria, tehnohumanitaaria jne. Päril viimaste aastatel on alus pandud isegi suundadele nagu jäähumanitaaria (*ice humanities*), energiahumanitaaria (*energy humanities*) või sinihumanitaaria (*blue humanities*). Kõik need kõnelevad humanitaarteadlaste soovist väljuda oma tavapäraestest raamidest ja panustada inimühiskonna ees seisvate suurte probleemide lahendamisse (jää sulamine, energiakriis või merereostus).

TEADLASE PILGUGA

Jaanuari lõpus toimus Tallinna Ülikoolis kultuuriteaduste ja kunstide doktorikooli 12. talvekool, mis seekord oligi pühendatud humanitaaria uutele horisontidele ja kandis pealkirja „Integratiivsed humanitaarteadused: kunsti, teaduse, looduse ja tehnoloogia sidumine“. Viiepäevane rahvusvaheline suurüritus tõi üle maailma kokku mitmeid humanitaaria eesliini teadlasi, lisaks ligi 70 humanitaardoktoranti nii Eesti kui ka välisülikoolidest.

Talvekooli keskne küsimus oli, kas need viimasel ajal esile tõusnud valdkonnaülesed humanitaarsuunad on märk üldisest paradigmanihkest tänapäeva humanitaarias. Ja kui jah, siis kuidas seda uut paradigmat nimetada ja iseloomustada. Talvekool pakkus välja ühe võimaliku katusnimetusena „integratiivsed humanitaarteadused“ (*integrative humanities*), pidades silmas esiteks seda, et tänapäeva humanitaaria peab uuest inimolukorrast lähtudes olema rõhutatult koostöine ja lõimima eri valdkondlikke teadmisi. Teiseks seda, et omavahel on vajalik integreerida ka uusi humanitaaria harusid, s.t. arendada koostööd ka näiteks digi- ja keskkonnahumanitaaria vahel. Ja kolmandaks sedagi, et on oluline siduda senisest enam humanitaaria alusuuringuid rakendus- ja loovuringutega, s.t teadlikumalt panustada konkreetsete inimtegevusega seotud väljakutsete lahendamisse.

Talvekooli aruteludest jäigi ühe keskse ideena kõlama mõte, et integratiivsed humanitaarteadused peavad küll säilitama parima, mida minevikust võtta, ent olema siiski selgelt suunatud näoga tuleviku poole. Humanitaarteaduste eesmärk pole üksnes mõtestada möödänikku, vaid pakkuda uusi tähendushorisonte tänapäeva ühiskonnale, aidata kujundada kestlikumat tulevikku, seda nii inimliigile kui ka teistele eluvormidele. Väga võimalik, et humanitaarteadused on kriitilise tähtsusega, et toime tulla hiiglaslike probleemidega, mida inimkond on mõne viimase kümnendiga suutnud tekitada.

[Ilmunud ajalehes Postimees 11. veebruaril 2023](#)